

**การศึกษาการดำเนินงานศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการของรัฐ
และเอกชน
กรณีศึกษาศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายดมน จังหวัดเชียงใหม่
และโรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ จังหวัดชลบุรี¹**

พลอย สืบวิเศษ²

บทคัดย่อ

การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเป็นวิธีการในการพัฒนาคนพิการให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า และมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมคนอื่น ๆ ในสังคม การฟื้นฟูสมรรถภาพของคนพิการ มีอยู่ด้วยกันสี่ด้านคือ การฟื้นฟูสมรรถภาพด้านการแพทย์ ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านอาชีพ บทความนี้ศึกษาการให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการด้านอาชีพ โดยนำเสนอการดำเนินงานฝึกอาชีพคนพิการของศูนย์ฝึกอาชีพที่ดำเนินการโดยรัฐและเอกชน จากการศึกษาพบว่าศูนย์ฝึกอาชีพที่ดำเนินการโดยรัฐมีผลการดำเนินงาน ที่แตกต่างจากศูนย์ฝึกอาชีพของเอกชน เนื่องจากมีนโยบายและเงื่อนไขในการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน ศูนย์ฝึกอาชีพของเอกชนสามารถผลิตคนพิการที่มีศักยภาพพร้อมในการทำงาน และให้การฝึกอบรมในสาขาวิชาที่เป็นที่ต้องการของตลาดมากกว่า รวมทั้งมีระบบในการส่งเสริมสนับสนุนในด้านการจัดหางาน ให้คนพิการที่จบหลักสูตรอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากกว่าศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการของรัฐ อย่างไรก็ตาม บทความนี้ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะเปรียบเทียบการดำเนินงานของศูนย์ฯ ทั้งสองบทเรียนจากภาคเอกชน จะนำมาเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาคเพื่อการปรับปรุงการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐได้

¹ บทความนี้นำข้อมูลมาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่อง “Empowering People with Disabilities for Improved Quality of Life: A Study of Two Vocational Rehabilitation Training Centers”

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ. 2549

² อาจารย์ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร. สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ รศ.ดร. จุรี วิจิตรวาทการ Dr. Michael H. Nelson สำหรับคำแนะนำที่มีคุณค่า

ความสำคัญของการศึกษาเรื่องการฝึกอาชีพ

จากแนวคิดของคนส่วนใหญ่ที่ว่า คนพิการไม่สามารถประกอบอาชีพได้ การจ้างคนพิการทำงานเป็นบาป และสิ่งที่สังคมควรปฏิบัติต่อคนพิการ คือ การช่วยเหลือสงเคราะห์ ให้ทาน เลี้ยงดูคนพิการให้มีชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพ ประกอบกับการที่รัฐกำหนดในพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2478 ให้คนพิการได้รับการยกเว้นไม่ต้องเข้าเรียน นับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนพิการไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีอาชีพ และการจ้างงานเท่าที่ควร (มูลนิธิพัฒนาคนพิการไทย ม.ป.) อาชีพที่เป็นที่คุ้นตาเมื่อเห็นคนพิการที่เคยเห็นกันมาในอดีต ส่วนมากคือการขอทาน การร้องเพลงแลกเงิน และการขายสลากกินแบ่งรัฐบาล คนพิการส่วนใหญ่ ซึ่งมีฐานะยากจนและอาศัยอยู่ในชนบท มีโอกาสไม่มากนักที่จะเข้าถึงบริการต่างๆ ของรัฐ ทั้งทางการแพทย์ การศึกษา สังคม รวมทั้งการฝึกอาชีพ (ILO, 2000) คนพิการเหล่านี้ จึงไม่มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่

แต่ต่อมา เมื่อเกิดการเปลี่ยนแนวคิดด้านการทำงานด้านคนพิการ มามุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพที่คนพิการมีเหลืออยู่ เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยไม่เป็นการระของครอบครัวและสังคม จึงเกิดการสนับสนุนส่งเสริมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการทุกด้าน รวมทั้งทางอาชีพ จากทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อให้คนพิการสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับคนทั่วไป

ถึงแม้ว่าจะมีคนพิการ ที่มีโอกาสได้รับการศึกษา โดยเฉพาะคนตาบอดและคนพิการทางร่างกาย จนสามารถประกอบอาชีพต่างๆ ได้ เช่น เป็นข้าราชการ เป็นลูกจ้างในสถานประกอบการ หรือประกอบอาชีพอิสระ แต่คนกลุ่มนี้ ก็ยังมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเทียบกับคนพิการอีกจำนวนมาก ที่ยังคงไม่มีโอกาสได้มีอาชีพหลากหลาย เช่นเดียวกับคนไม่พิการ

การฝึกอาชีพ เป็นแนวทางประการหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคนพิการ ให้มีทักษะทางอาชีพที่เหมาะสม เพื่อเข้าสู่อาชีพการงานและสร้างความเจริญก้าวหน้าในสายอาชีพ รวมทั้งสร้างประโยชน์ให้แก่องค์กรและประเทศชาติต่อไป ในปัจจุบันมีศูนย์ฝึกอาชีพทั้งของรัฐและเอกชน ให้การฝึกอาชีพแก่คนพิการ แต่ก็ยังมีศูนย์ฝึกอาชีพจำนวนไม่มากนัก โดยเฉพาะของภาครัฐ ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีประสิทธิภาพน้อยกว่าศูนย์ฝึกอาชีพของเอกชน ใน

การฝึกทักษะทางอาชีพให้คนพิการ เนื่องจากข้อจำกัดหลักด้านเงินทุนสนับสนุน เพราะศูนย์ฝึกอาชีพส่วนใหญ่เป็นศูนย์ที่ฝึกอาชีพแบบให้เปล่า โดยคนพิการไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ทำให้การพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาบุคลากรผู้ให้การฝึกอาชีพให้มีความรู้ที่ทันสมัย การปรับเจตคติที่ถูกต้องต่อการให้บริการคนพิการ ว่าไม่ใช่งานการกุศล การปรับปรุงความหลากหลายของหลักสูตรให้ทันกับความต้องการของตลาด หรือการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ในศูนย์ฯ เป็นไปอย่างเชื่องช้า หรือแทบไม่มีการพัฒนาเลย สิ่งที่ทำหายก็คือ จะทำอะไร ให้ศูนย์ฝึกอาชีพเหล่านี้ มีประสิทธิภาพในการฝึกอาชีพ และผลิตคนพิการที่มีทักษะทางอาชีพที่ถึงพร้อมที่จะเข้าแข่งขันในตลาดแรงงานได้ และมีผลงานที่พิสูจน์ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่

การศึกษาเรื่องการบริหารจัดการศูนย์ฝึกอาชีพ ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จะเป็นวิธีหนึ่งที่จะนำมาซึ่งมาตรการในการปรับปรุงการบริหารจัดการศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการ บทเรียนที่ได้รับจะสามารถนำไปเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานภาครัฐต่อไป

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาแบบบุกเบิก (exploratory study) โดยใช้กรณีศึกษาคือศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการสองแห่ง คือ ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายดฝนจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการของรัฐในสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และโรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการทางร่างกายที่จัดตั้งขึ้นโดยหน่วยงานของเอกชน การเก็บข้อมูลภาคสนามเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2547 ถึงเดือนกันยายน 2548 โดยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็นสองช่วงใหญ่ๆ คือ ช่วงแรกระหว่าง เดือนพฤษภาคม 2547 ถึง เดือนพฤศจิกายน 2547 ที่จังหวัดเชียงใหม่ และชลบุรี ช่วงที่สองตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม 2548 ถึง เดือนกันยายน 2548 หรือ หนึ่งปีหลังจากการเก็บข้อมูลครั้งแรก เพื่อศึกษาว่าคนพิการที่จบหลักสูตรการฝึกอาชีพไปแล้วมีความเปลี่ยนแปลงในชีวิตอย่างไรบ้าง

ผู้ให้ข้อมูลหลักจากศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการหายาดฝน จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของศูนย์ฝึกอาชีพจำนวน 14 คน คนพิการที่เข้ารับการฝึกอาชีพ 29 คน ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลักจากโรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของโรงเรียนจำนวน 13 คน และคนพิการที่เข้ารับการฝึกอาชีพ 20 คน

เทคนิคในการเก็บข้อมูลที่ใช้ วิธีแรก คือการใช้เอกสารที่เกี่ยวข้อง (documentary research) เพื่อเสริมกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม วิธีที่สอง คือการสัมภาษณ์ (interview) อันเป็นการเก็บข้อมูลหลักของงานวิจัยในเชิงกรณีศึกษา วิธีที่สาม คือการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อย่างละเอียด มีการใช้การถามแบบปลายเปิด (open-ended interview) ที่ให้ผู้ตอบมีอิสระในการตอบคำถามต่างๆ และการสัมภาษณ์โดยมีการเตรียมข้อคำถามไว้แล้ว (structured interview) ในบางกรณี ยังใช้การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (focus group interview) ซึ่งจะช่วยให้คนพิการรู้สึกปลอดภัยในการพูดคุยเป็นกลุ่ม เนื่องจากข้อมูลบางส่วนมีความละเอียดอ่อน ผู้วิจัยใช้นามสมมติ (fictitious name) ในการนำเสนอข้อมูลซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้ที่ถูกพาดพิงถึง การใช้บุคคลหลักในการให้ข้อมูล (key informant) ทำให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกมากขึ้น ในกรณีนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักคือเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ และคนพิการที่เข้ารับการฝึกอาชีพรวมถึงผู้สำเร็จการศึกษาและฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้วิจัยใช้ เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึก แต่การวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องทำอย่างระมัดระวังเนื่องจากคำตอบนั้นจะมีความรู้สึกของผู้ตอบเข้ามาเกี่ยวข้องค่อนข้างมาก ผู้วิจัยจึงต้องแยกแยะอย่างรอบคอบว่าข้อมูลใดที่เป็นข้อมูลเชิงข้อเท็จจริง

การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) เป็นวิธีที่ใช้ตลอดเวลาในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเข้าร่วมในการกระทำกิจกรรมต่างๆ โดยพยายามทำตัวให้เป็นเหมือนสมาชิกของกลุ่มผู้เข้าฝึกอาชีพ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมนั้นทำอย่างเป็นทางการ (formal observation) เช่น เข้าไปสังเกตการณ์เรียนการสอนในห้องเรียน โดยนั่งอยู่ต่างๆ แต่ไม่ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ส่วนการสังเกตแบบไม่เป็นทางการ (informal observation) ผู้วิจัยเข้าไปนั่งเรียนในห้องเรียนและทำ

กิจกรรมต่างๆ เช่นเดียวกับคนพิการที่มาฝึกอาชีพ ผู้วิจัยได้ใช้ชีวิตอยู่ที่ศูนย์ฝึกอาชีพ และได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้เข้าฝึกอาชีพและยังได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ภายนอกศูนย์ฯ ในวันหยุดกับคนพิการด้วย การทำเช่นนี้ทำให้สามารถสังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมของคนพิการและบุคลากรได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

การวิเคราะห์และตีความข้อมูลทำอย่างระมัดระวังเริ่มตั้งแต่ *การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง* เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ การเข้าไปเก็บข้อมูลหลายครั้งทำให้ผู้วิจัยสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลมากขึ้น ข้อมูลที่ได้ในครั้งหลังๆ จะมีความลึกมากขึ้น ซึ่งมีประโยชน์ในการเปรียบเทียบเพื่อความเที่ยงตรงในการนำเสนอ

การนำบันทึกการสัมภาษณ์อย่างละเอียดมาวิเคราะห์ เป็นอีกวิธีหนึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนใหญ่แล้ว ผู้ถูกสัมภาษณ์มักจะไม่ค่อยเต็มใจที่จะถูกสัมภาษณ์แบบบันทึกเสียง ผู้วิจัยจึงใช้การจดบันทึก (interview note) จึงเป็นวิธีที่ใช้เป็นหลัก

ผู้วิจัยใช้แหล่งข้อมูลที่ใช้ยืนยันมากกว่าหนึ่งแหล่งขึ้นไป ตัวอย่างเช่น ถ้าข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตรงกับข้อมูลเอกสาร และสอดคล้องกับการสังเกตของผู้วิจัย หรือตรงกับผู้ให้ข้อมูลคนอื่น หมายความว่าข้อมูลนั้นมีความถูกต้องในระดับหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยพยายามตรวจสอบข้อมูลหลายๆ ทาง

การหาข้อมูลมาหักล้างข้อมูลที่มีอยู่ ในบางครั้งข้อมูลที่ได้รับอาจไม่ถูกต้อง การหาหลักฐานมาหักล้างสิ่งที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้สัมภาษณ์ไว้เป็นวิธีอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ ทั้งนี้มิได้หมายความว่าผู้วิจัยไม่ไว้วางใจผู้ให้ข้อมูล แต่เพื่อความมั่นใจว่าจะไม่ได้รับข้อมูลผิดๆ หรือรับข้อมูลด้านเดียว เนื่องจากในบางกรณี บุคคลหลายๆ คนให้ข้อมูลในเรื่องเดียวกันแต่ไม่ตรงกัน

และเพื่อขอความคิดเห็นว่าผู้วิจัยเข้าใจในสิ่งที่ได้สัมภาษณ์ไปอย่างถูกต้อง ผู้วิจัยขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ช่วยอ่านงานวิจัยก่อนสรุป เพราะอาจได้รับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้ให้สัมภาษณ์ด้วย

การดำเนินงานส่งเสริมอาชีพคนพิการโดยภาครัฐ

ในประเทศไทย การทำงานด้านคนพิการในประเทศไทยในสมัยก่อน มักดำเนินการโดยหน่วยงานที่มีลักษณะเป็นองค์การด้านการกุศล (สำนักงานคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ 2546) การฟื้นฟูสมรรถภาพทางอาชีพสำหรับคนพิการไทยเริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2511 เมื่อรัฐบาลกำหนดให้มีการจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อจัดบริการฝึกอาชีพให้คนพิการที่อยู่ในวัยแรงงาน (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการ 2546) และได้ขยายไปในภูมิภาคต่างๆ ศูนย์ฯ เหล่านี้ ในปัจจุบันดำเนินการโดยกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทั่วประเทศไทย มีศูนย์ฟื้นฟูอาชีพของรัฐรวมแปดแห่ง

ด้านการจ้างงานคนพิการหลังจากมีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับคนพิการฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 ซึ่งเจตนารมณ์ส่งเสริมให้คนพิการ สามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นที่ยอมรับของสังคม รวมทั้งได้รับ โอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรมของสังคมได้อย่างเท่าเทียมกับคนทั่วไป ได้มีการกำหนดให้คนพิการที่จดทะเบียนคนพิการ ได้รับสิทธิประโยชน์เกี่ยวกับด้านอาชีพ ดังต่อไปนี้

- คนพิการมีสิทธิได้รับบริการฝึกประกอบอาชีพ จัดหางาน ประสานงานส่งต่อเข้าทำงานในสถานประกอบการต่างๆ และให้คำปรึกษาแนะนำจากหน่วยงานของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมการจัดหางาน และศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการของกรมประชาสงเคราะห์ หรือ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

- คนพิการมีสิทธิขอกู้ยืมเงินทุนประกอบอาชีพอิสระจากกองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ได้ไม่เกินคนละ 20,000 บาท โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย แต่ต้องผ่อนใช้คืนภายในระยะเวลา 5 ปี

หลังจากนั้นมีการออกกฎกระทรวงฉบับที่ 1 ตามพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 กำหนดให้สถานประกอบการที่มีลูกจ้าง 200 คน ต้องรับคนพิการเข้าทำงาน 1 คน เศษของทุกสองร้อยคนถ้าเกินหนึ่งร้อยคน ต้องรับ

คนพิการเพิ่มอีกหนึ่งคน กรณีที่เจ้าของสถานประกอบการไม่ต้องการรับคนพิการเข้าทำงานตามอัตราส่วนที่กำหนด ต้องส่งเงินเข้ากองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเป็นรายปีเป็นจำนวนครึ่งหนึ่งของค่าแรงขั้นต่ำที่ใช้บังคับในสถานประกอบการตั้งอยู่คูณด้วยสามร้อยหกสิบห้า (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการ ม.ป.) สถานประกอบการแห่งใดที่จ้างคนพิการเข้าทำงาน จะได้รับประโยชน์ในรูปของภาษี คือ หักค่าใช้จ่ายได้เป็น 2 เท่าของค่าใช้จ่ายที่จ่ายจริง ส่วนสถานประกอบการที่ไม่ได้รับคนพิการเข้าทำงาน จะต้องจ่ายเงินสมทบให้กองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ เพื่อให้คนพิการกู้ยืมเงินไปประกอบอาชีพอิสระ หรือใช้เงินในกองทุนเพื่อจัดสรรให้เป็นเงินอุดหนุนแก่หน่วยงานของรัฐและเอกชนในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่คนพิการ

ภาครัฐได้ดำเนินการด้านการส่งเสริมอาชีพคนพิการในหน่วยงานหลายหน่วย เช่น

- กระทรวงศึกษาธิการ โดยสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา ได้จัดให้มีการเรียนการสอนความรู้พื้นฐานด้านการประกอบอาชีพและประสานงานส่งต่อให้คนพิการเข้าทำงาน หรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระ สถานศึกษาระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา เปิดโอกาสให้คนพิการเข้าเรียนและประสานการจัดหางาน นอกจากนี้ กรมการศึกษานอกโรงเรียนมีหลักสูตรการประกอบอาชีพ ทั้งระยะสั้นและระยะยาวให้คนพิการ

- ทบวงมหาวิทยาลัย รับคนพิการเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย เพื่อให้สามารถมีวุฒิการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ถึงปริญญาเอก เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพที่ต้องการได้

- กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม หรือกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงแรงงาน ให้บริการฝึกอาชีพ จัดหางาน รวมทั้งสนับสนุนการประกอบอาชีพอิสระ คนพิการสามารถกู้เงินกองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเพื่อประกอบอาชีพอิสระได้ นอกจากนี้ หน่วยงานเหล่านี้ยังติดตามให้คำแนะนำสถานประกอบการต่างๆ ในการจ้างคนพิการเข้าทำงาน ตามพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534

- กระทรวงสาธารณสุข มีบริการส่งเสริมการประกอบอาชีพให้คนพิการ

การดำเนินงานฝึกอาชีพคนพิการทางร่างกายโดยหน่วยงานเอกชน

การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพดำเนินงานมาเป็นเวลากว่า สี่ทศวรรษแล้ว ในบทความชิ้นนี้ จะนำเสนอเพียงงานสนับสนุนด้านอาชีพของคนพิการทางร่างกาย

คนพิการทางร่างกาย มีมูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จัดตั้งโรงเรียนศรีสังวาลย์ จัดการศึกษาระดับปฐมวัย ถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งสอดแทรกการอบรมการประกอบอาชีพไว้ในการเรียนการสอนด้วย

ในปี พ.ศ. 2527 มูลนิธิพระมหาไถ่ จัดตั้งโรงเรียนอาชีวะพระมหาไถ่ จัดการเรียนการสอนให้คนพิการด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์

นอกจากนี้ ยังมีองค์กรการกุศลต่างๆ อีกหลายแห่ง ที่ให้การฝึกอาชีพคนพิการทางร่างกาย รวมทั้งโครงการพิเศษที่ส่งเสริมอาชีพ และการจ้างงานคนพิการเฉพาะกลุ่ม เช่น มูลนิธิสายใจไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ที่ส่งเสริมการประกอบอาชีพของทหารที่พิการ และโครงการศิลปาชีพในพระบรมราชินูปถัมภ์

ในส่วนต่อไป จะนำเสนอการดำเนินงานของศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการสองแห่งซึ่งเป็นกรณีศึกษาในการวิจัย โดยพิจารณาการดำเนินงานของทั้งสองศูนย์ฯ ในแต่ละด้าน

กรณีศึกษา: ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน จังหวัดเชียงใหม่ และโรงเรียนอาชีวะพระมหาไถ่ จังหวัดชลบุรี

ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 ในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหน่วยงานสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ รับคนพิการจาก 17 จังหวัดในภาคเหนือ ภารกิจหลักของศูนย์ฯ คือ

1. การฝึกอาชีพและพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพ
2. จัดหางานให้ผู้สำเร็จการอบรมวิชาชีพ

นอกจากนี้ ศูนย์ฯ ยังมีการกิจกรรมคือการให้การฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย ด้านสังคมและการให้บริการด้านสวัสดิการ (ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน 2547)

โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ ตั้งอยู่ที่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เป็นหน่วยงานเอกชนของศูนย์คณะพระมหาไถ่ ซึ่งเป็นองค์การที่ก่อตั้งโดยพระผู้สอนศาสนาคริสต์ ในปี พ.ศ. 2527 โรงเรียนได้รับการยอมรับว่า เป็นโรงเรียนฝึกอาชีพคนพิการชั้นนำในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีศูนย์จัดหางานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการมีงานทำของนักเรียนที่จบการศึกษารวมทั้งคนพิการทั่วไป โรงเรียนมีอัตราการได้งานทำของนักเรียนที่จบการศึกษาร้อยละร้อยเปอร์เซ็นต์ (Pattaya Orphanage Trust n.d.)

ความแตกต่างในการดำเนินงานของศูนย์ฝึกอาชีพภาครัฐและเอกชน

จากการศึกษาการดำเนินงานของทั้งสองศูนย์ฝึกอาชีพ พบว่า โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ของเอกชน ประสบความสำเร็จในการฝึกอาชีพ และสามารถช่วยหางานให้คนพิการที่จบหลักสูตรไปแล้วได้งานทำทุกคน การสัมภาษณ์เจ้าของกิจการที่รับคนพิการเข้าทำงานพบว่า คนพิการที่จบมาแล้วเป็นที่ยอมรับสถานประกอบการที่จ้างงาน ว่ามีทักษะทางอาชีพในงานที่ทำ และมีความสามารถในการปรับตัว สร้างผลงานได้ไม่ด้อยกว่าคนไม่พิการ

คนพิการที่จบจากศูนย์ฯ หายาดฝน ยังมีทักษะทางอาชีพที่ไม่พร้อมนัก เมื่อจบไปแล้ว ในบางกรณีก็ต้องเข้ารับการฝึกงานอีกระยะหนึ่งและมีคนพิการจำนวนหนึ่งไม่ได้งานทำ และกลับไปอยู่ที่ภูมิลำเนา โดยไม่ได้ทำอาชีพใดๆ (นายยา สัมภาษณ์) จากการสังเกต ก็พบว่า มีความแตกต่างทางทักษะระหว่างคนพิการที่จบหลักสูตรจากโรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ และศูนย์ฯ หายาดฝน ทั้งทางอาชีพและทางสังคม หากดูเพียงผิวเผิน คงจะเป็นการไม่ยากนักที่จะกล่าวว่า โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่มีประสิทธิภาพมากกว่าในการดำเนินงาน สามารถผลิตผู้จบหลักสูตรที่มีทักษะทางอาชีพที่ตรงกับที่ตลาดต้องการมากกว่า แต่หากวิเคราะห์ให้ลึกลงไปจะพบว่าความแตกต่างนี้มีคำอธิบายได้โดยปัจจัยและเงื่อนไขในการบริหารจัดการต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์และกิจกรรม

ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน ตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2530 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การฝึกอาชีพแก่คนพิการทางร่างกาย ให้การฟื้นฟูทางการแพทย์เพื่อเตรียมคนพิการให้พร้อมในการรับการฝึกอาชีพ รวมทั้งให้การฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคมและให้คำปรึกษาแนะแนวแก่คนพิการ รวมไปถึงให้การสนับสนุนให้คนพิการได้เพิ่มวุฒิทางการศึกษาโดยระบบการศึกษานอกโรงเรียน เมื่อจบการฝึกแล้ว ยังให้การช่วยเหลือในการหางานทำ โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2527 มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน คือให้การฝึกอาชีพ ให้การฟื้นฟูทางสังคม รวมทั้งมีบริการแนะแนวและจัดหางานที่เหมาะสมให้ผู้เข้ามาฝึก

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่าทั้งสองศูนย์ฯ มีขอบเขตของการให้บริการที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน แม้ว่าจะเรียกตัวเองว่าเป็นศูนย์ฟื้นฟูอาชีพ แต่ดำเนินงานไม่แตกต่างจากสถานสงเคราะห์เท่าใดนัก กล่าวคือ ศูนย์ฯ รับคนพิการหลากหลายความพิการ บางคนอยู่ในสภาพที่ยังต้องการการฟื้นฟูทางการแพทย์และสังคมอย่างมาก และบางครั้งยังไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมจะรับการฝึกอาชีพเสียด้วยซ้ำไป ในหลายกรณี มีคนพิการเข้าซ้อนทั้งทางร่างกายและทางสมองมาอยู่ที่ศูนย์ฯ คนเหล่านี้ไม่สามารถฝึกอาชีพได้ แต่ศูนย์ฯ ต้องรับไว้ และให้การฟื้นฟูทางการแพทย์และสังคม เมื่อสอบถามถึงความจำเป็นในการรับคนพิการที่ไม่พร้อมฝึกอาชีพ มาฝึกอาชีพ ซึ่งดูแล้วขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ สมพงษ์ หนึ่งในเจ้าหน้าที่ระดับบริหารกล่าวว่า

ทางศูนย์ฯ ไม่มีทางเลือก เนื่องจากในปีที่ผ่านมา (2548) กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการมีบันทึกมาถึงศูนย์ฯ ทุกศูนย์ฯ ว่า ศูนย์ฯ ฝึกอาชีพจะต้องมีหน้าที่เป็นศูนย์เตรียมความพร้อมให้คนพิการด้วย หมายความว่า ถ้ามีคนพิการมาสมัครที่ศูนย์ฯ ศูนย์ฯ ต้องรับไว้ทั้งหมด ปฏิเสธไม่ได้ถึงเขาจะเรียนไม่ไหว เราก็ต้องรับไว้ อย่างคนปัญญาอ่อนพวกนี้ ก็ให้อยู่ที่ศูนย์ฯ ช่วยงานเล็กๆ น้อยๆ ไป ถึงจะมีระบบส่งต่อไปที่อื่น แต่ในความเป็นจริง ก็คือเรานั้นแหละ ที่ต้องรับเขาไว้ ที่อื่นเขาก็ไม่รับ เพราะงบประมาณจำกัด

เมื่อศูนย์ฯ หยาดฝนรับคนพิการในทุกกรณี ย่อมเป็นที่แน่นอนว่า คนพิการส่วนหนึ่งยังคงต้องการการฟื้นฟูทางการแพทย์และสังคมมากเท่าๆ กับการฟื้นฟูอาชีพ การกิจของศูนย์ฯ ก็ย่อมต้องมีมากขึ้นไปด้วย แต่ในฐานะที่เป็นองค์กรภาครัฐ จึงถูกคาดหวังว่าจะต้องเป็นหน่วยงานหลักในการให้การช่วยเหลือคนพิการโดยไม่มีเงื่อนไข ครุฝึกอาชีพคนหนึ่งสะท้อนความคิดว่า

ศูนย์ฯ ทำหน้าที่หลายอย่างมาก ไม่ใช่แค่ฝึกอาชีพอย่างเดียว จะส่งคนพิการเข้าสอนไปสถานสงเคราะห์เขาก็บอกว่าเต็มแล้ว รับไม่ได้แล้วจะให้เราเอาคนพวกนี้ไปทิ้งไว้ไหน พวกนี้เป็นคนตกขอบ ไม่มีที่ที่จะยืนอยู่แล้ว เราทิ้งเขาไม่ได้ รู้ทั้งรู้ว่าทำหลายอย่างก็ไม่ได้ดีสักอย่าง แต่จะทำยังไงได้ก็ต้องรับเขามาอยู่กับเราแค่นี้ก็ยังดี (ระริน สัมภาษณ์)

ดูเหมือนว่า เจ้าหน้าที่ส่วนมากของศูนย์ฯ ก็รู้สึกเช่นเดียวกันว่าต้องรับคนพิการทุกคน เนื่องมาจากความเป็นหน่วยงานของรัฐที่ต้องเป็นที่พึ่งให้คนยากจนและเพื่อเห็นแก่ “มนุษยธรรม” และทุกคนก็ดูเหมือนว่าจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับความพร้อมในการฝึกอาชีพ มากเท่ากับการให้ที่พึ่งพิงแก่ใครก็ตามที่เดินเข้ามา และไม่ได้มองว่าผลการฝึกอาชีพหรือการมีทักษะทางอาชีพ เป็นเรื่องสำคัญที่สุดที่ต้องคำนึงถึง เจ้าหน้าที่หลายคนเห็นว่า การดูแล ฝึกฝน และทำให้คนพิการมีสภาพทางร่างกายและจิตใจที่ดีขึ้นพร้อมออกสู่สังคม เป็นสิ่งที่เพียงพอแล้ว หากมีทักษะทางอาชีพด้วยก็จะดีขึ้น

โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่มีความชัดเจนมากกว่าในด้านวัตถุประสงค์ เนื่องจากเป็นหน่วยงานเอกชน ที่ได้รับเงินสนับสนุนจากแหล่งทุนหลักในต่างประเทศ โรงเรียนจึงต้องมีผลงานที่วัดได้ หากไม่แล้วอาจจะไม่ได้รับเงินสนับสนุนในปีต่อไป โรงเรียนมีนโยบายที่จะรับคนพิการยากจนด้วยโอกาส จากทั่วประเทศเป็นอันดับแรก โรงเรียนเชื่อว่าคนพิการที่มีฐานะดี จะเข้าศึกษาในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนร่วมกับคนไม่พิการได้ แต่โรงเรียนจะรับคนพิการที่มีความพิการไม่รุนแรง หรือมีสภาพความพิการที่ค่อนข้างคงที่และช่วยเหลือตัวเองได้ในระดับสูง โรงเรียนจะไม่รับคนพิการที่ยังต้องฟื้นฟูทางการแพทย์ซึ่งเป็นอุปสรรคในการฝึกอาชีพ เพราะนักเรียนของโรงเรียนต้องเข้าห้องเรียนเต็มเวลา ที่สำคัญที่สุด ผู้สมัครจะต้องผ่านการสอบข้อเขียนที่สะท้อน

ให้เห็นว่าบุคคลนั้นมีความสามารถในการเรียนรู้ และเป็นที่ยืนยันได้ว่า หากรับเข้ามาแล้วจะสามารถอยู่ฝึกอาชีพตลอดหลักสูตรจนสำเร็จการศึกษาตามเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนดไว้

เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่าโรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ มีภารกิจหลักคือการฝึกอาชีพ ไม่มีภาระและกิจกรรมอื่นที่จะต้องแบกรับ สามารถมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าศูนย์ฝึกอาชีพของรัฐ ในกรณีของศูนย์ของรัฐมีบทบาทหน้าที่มากกว่า และบทบาทหน้าที่เหล่านั้น คล้ายกับว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของศูนย์เตรียมความพร้อม มากกว่าจะทำหน้าที่เป็นศูนย์ฝึกอาชีพ

2. การบริหารจัดการและบุคลากร

ด้านการบริหารจัดการนั้น ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน มีนโยบายหลักๆ เหมือนกับศูนย์ฟื้นฟูอาชีพอื่นๆ อีกเจ็ดแห่งของรัฐ ที่สังกัดอยู่ภายใต้กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ มนทรา ผู้บริหารของศูนย์ฯ กล่าวว่า แม้ว่าจะต้องรับคำสั่งแบบรวมศูนย์ แต่ศูนย์ฯ หายาดฝนก็สามารถเสนอโครงการต่างๆ ที่คิดขึ้นในระดับศูนย์ฯ เพื่อขออนุมัติดำเนินการได้ แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ความเป็นอิสระมีไม่มากนัก โครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาคนพิการของศูนย์ฯ ไม่สามารถดำเนินการได้เพราะขาดงบประมาณ ส่วนใหญ่แล้วกิจกรรมหลักก็คือการฝึกอาชีพ

ในด้านเงินสนับสนุน ศูนย์ฯ หายาดฝนได้รับเงินงบประมาณแผ่นดิน เป็นแหล่งหลัก และยังสามารถขอเงินสนับสนุนเพิ่มเติมได้ หากมีความจำเป็น นอกจากนี้ ยังมีเงินจำนวนหนึ่งจากมูลนิธิหายาดฝน เงินบริจาคนี้ใช้เป็นค่าจ้างบุคลากร รวมทั้งได้รับเงินบริจาคจากบุคคลทั่วไป และเงินสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลในโครงการบางโครงการด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารของศูนย์ฯ ยังเห็นว่าศูนย์ฯ ได้รับการสนับสนุนทางการเงินน้อยมากไม่ว่าจะจากภาครัฐ หรือเอกชน

โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ ก่อตั้งโดยบาทหลวง เรย์ เบรนเนน ซึ่งได้ก่อตั้งองค์การกุศลอีกเจ็ดแห่ง อยู่ในเครือของศูนย์คณะพระมหาไถ่ ในอดีต นโยบายต่างๆ จะมาจากความคิดริเริ่มของบาทหลวงเบรนเนน ที่ได้ผ่านการปรึกษาหารือกับครูในโรงเรียน เมื่อบาทหลวงเบรนเนนเสียชีวิตลงในปี พ.ศ. 2547 ทางคณะศูนย์พระมหาไถ่

ได้ส่งตัวแทนมาเป็นผู้อำนวยการ ตั้งแต่นั้นมาคณะกรรมการของมูลนิธิพระมหาไถ่ และคณะกรรมการบริหารโรงเรียน เป็นผู้ให้คำแนะนำแก่ผู้อำนวยการ ในด้านการบริหาร โดยมีครูใหญ่และผู้จัดการ ซึ่งเป็นคนพิการ ดำเนินการบริหารจัดการ

เงินบริจาคจากภายนอก คือแหล่งเงินหลักของโรงเรียน คิดเป็นร้อยละเจ็ดสิบของเงินทั้งหมดที่ใช้ (สุเทพ สัมภาษณ์) โรงเรียนได้รับเงินจากกองทุน Pattaya Orphanage Trust ในการดำเนินการ ทุกปี โรงเรียนและองค์กรการกุศลอีกหกแห่งในเครือ ต้องส่งผลการดำเนินงานให้สำนักงานของกองทุนในประเทศอังกฤษ นอกจากนี้ยังมีเงินบริจาคจากมูลนิธิมหาไถ่เพื่อการพัฒนาคนพิการ และธุรกิจห้างร้านและผู้มีจิตศรัทธาในจังหวัดชลบุรี รวมทั้งเมืองพัทยา ที่ให้การส่งเสริมสนับสนุนด้านการเงิน รัฐบาลให้เงินสนับสนุนอีกราวร้อยละสามสิบ โดยผ่านกองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ และกระทรวงศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2546 ค่าใช้จ่ายต่อหัวของนักเรียนหนึ่งคน ตลอดระยะเวลาสองปีของหลักสูตร คิดเป็นเงินประมาณ 70,000 - 80,000 บาท

จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการของศูนย์ฯ หยาดฝน เป็นองค์กรภาครัฐซึ่งจะต้องดำเนินนโยบายภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับและงบประมาณที่จำกัดของรัฐ ทำให้มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการน้อย อีกทั้งต้องมีการจัดการเรียนการสอนที่เหมือนๆ กับศูนย์ฝึกอาชีพของรัฐอีกเจ็ดแห่ง การคิดริเริ่มจึงทำได้ไม่มากนัก ส่วนมากแล้วการบริหารจัดการจะเป็นไปในเชิงรับ และเป็นการบริหารงานกิจวัตร (routine) ตามกรอบของกฎระเบียบราชการ ส่วนโรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่แม้ว่าจะมีการบริหารจัดการที่เป็นอิสระกว่า แต่การประเมินผลการดำเนินงานดูเหมือนว่าจะเข้มข้นกว่า เพราะจะต้องใช้ผลการดำเนินงานในปีนั้นๆ เพื่อขอทุนสนับสนุนในปีต่อไป ดังนั้นการบริหารและนโยบายของโรงเรียนจึงเป็นเชิงรุกมากกว่า และเน้นการสนองความต้องการของตลาด เพื่อความอยู่รอดของโรงเรียน

ด้านบุคลากร ในปี พ.ศ. 2547 ศูนย์ฯ มีเจ้าหน้าที่ 29 คน เป็นคนพิการ 4 คน เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ทำงานกับศูนย์ฯ มาเป็นเวลานาน เป็นที่น่าสังเกตว่า บุคลากรที่ทำหน้าที่สอนนั้นมีจำนวนสี่ถึงห้าคนเท่านั้น เพราะในแต่ละสาขาที่เปิดสอนจะมีครูผู้สอนเพียงหนึ่งคน สอนทั้งวัน ตั้งแต่วันจันทร์ ถึงศุกร์ ในบางครั้งอาจมีผู้ช่วยสอนบ้าง แต่ภาระงานสอนหลัก เป็นของครูฝึกอาชีพที่รับผิดชอบในสาขานั้นเพียงคนเดียว ในปี พ.ศ. 2547 มีนักเรียนฝึกอาชีพที่ศูนย์ฯ จำนวน 66 คน สัดส่วนของครูและนักเรียน

จึงเท่ากับหนึ่งต่อสิบหก เพราะบุคลากรของศูนย์ฯ มีจำนวนจำกัด ไม่มีงบประมาณสนับสนุนให้รับครูเพิ่ม ครูฝึกอาชีพมีการะงานล้นมือและไม่มีโอกาสได้ไปฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้มากเท่าที่ควร ครูที่เป็นคนพิการซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก ดูเหมือนว่าจะเหน็ดเหนื่อยกับการต้องสอนและช่วยงานเอกสารของศูนย์ฯ และยังต้องมีบทบาทในการเป็นที่พึ่งให้นักเรียน เนื่องจากนักเรียนพิการมักรู้สึกสบายใจที่จะได้คุยกับครูพิการ ครูพิการหนึ่งในจำนวนไม่กี่คนสะท้อนว่า

ครูมีงานมากเหลือเกิน คนเดียวสอนทั้งวัน ทุกวัน แถมยังต้องทำหน้าที่เป็นทุกอย่างให้เด็ก เป็นครูแล้ว ยังต้องเป็นพี่ เป็นแม่ หรือเป็นอะไรที่ต้องให้คำปรึกษาเขาได้ทุกเรื่อง แต่ก็ยินดี และเต็มใจ เพียงแต่บางครั้งก็คิดอยากให้ผู้บริหารเขาเข้าใจ ในกรมเขาก็มีนโยบายใหม่ๆ มาให้เราทำไม่เว้นแต่ละวัน บางครั้งส่งเรื่องมาด่วนวันนี้ จะให้ทำรายงานส่งวันนี้ เราจะเอาเวลาที่ไหนไปทำ สอนแล้วยังต้องมาทำงานเอกสารราชการอีกไม่ค่อยได้ไปเพิ่มพูนความรู้ใหม่ๆ เลย ทั้งที่จริงๆ อยากไปเรียนรู้อะไรใหม่ๆ บ้าง บางทีสอนแบบเดิมๆ อยู่เป็นปีๆ ตัวเราก็อล้า ยอมรับว่าหมดไฟ (ระริน สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ศูนย์ฯ บริหารจัดการโดยบุคลากรไม่พิการเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ฝ่ายบริหารยังมองเห็นความต้องการต่างๆ ของคนพิการไม่ได้ทะลุปรุโปร่งนัก บุคลากรที่ไม่พิการส่วนหนึ่ง ยังมองคนพิการที่มาฝึกว่าเป็นคนยากจน น่าสงสาร และเป็นหนี้บุญคุณของศูนย์ฯ ที่ได้เข้ามาฝึกอาชีพ บุคลากรไม่พิการกลุ่มนี้รู้สึกว่าคุณภาพสูงกว่าคนพิการที่เข้ามาฝึกอาชีพ คนพิการเองแม้ว่าจะมีความใกล้ชิดกับบุคลากรในระดับหนึ่ง เนื่องจากเป็นศูนย์ฯ อยู่ประจำ แต่ก็มองว่าตนเองอยู่ในสถานะต่ำกว่า เป็นลูกหลานหรือนักเรียน แต่ไม่ใช่ผู้มาใช้บริการฝึกอาชีพของศูนย์ฯ และยังรู้สึกว่าเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ อาจจะไม่เข้าใจคนพิการเพราะเจ้าหน้าที่ไม่ได้เป็นคนพิการเช่นเดียวกับพวกเขา มาลีเด็กสาวชาวเขาแสดงความรู้สึกว่า

เจ้าหน้าที่เขาก็ดี แต่เขาไม่ได้พิการเหมือนเรา บางทีเขาก็ไม่เข้าใจว่าเราต้องการอะไร บางทีก็สั่งให้ทำโน่น ทำนี่ ที่เรารู้สึกว่าลำบาก หรือไม่อยากทำเลย เช่นมีกฎเกณฑ์กำหนดเรื่องการช่วยงาน แต่ก็อย่างที่ว่ามาเรียนฟรี จะขออะไรมาก เขาให้เราเรียนก็ดีแล้ว แถมไม่เก็บเงินอีก หนูรู้สึกว่าเป็นหนี้ครูและเจ้าหน้าที่ที่นี่มากๆ ไม่อยากขออะไรมากได้แค่นี้ก็ดี การได้ช่วยทำงานเก็บกวาดศูนย์ฯ ก็เหมือนการตอบแทนเขา (มาลี สัมภาษณ์)

ด้านบุคลากรของโรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ นั้นบุคลากรส่วนใหญ่เป็นคณิศรทางร่างกาย ในปี พ.ศ. 2547 มีครูผู้สอน 31 คน ในจำนวนนี้ 26 คนเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียน และมีเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปอีก 13 คน รวมทั้งยังมีอาสาสมัครจากต่างประเทศมาช่วยสอนวิชาภาษาอังกฤษ โดยประจำอยู่ตั้งแต่สองเดือนถึงสองปี โรงเรียนตั้งเป้าหมายว่าจะสนับสนุนให้ครูทุกคนเรียนจนจบปริญญาตรี สัดส่วนของครูต่อนักเรียนเท่ากับหนึ่งต่อห้า จะเห็นได้ว่าน้อยกว่าศูนย์ฯ หยาดฝนถึงสามเท่า ที่นี่ ครูมีงานสอนเป็นรายวิชา ไม่ต้องสอนทั้งวันและทุกวันเหมือนที่ศูนย์ฯ หยาดฝน จึงมีเวลาในการพัฒนาการเรียนการสอน และเพิ่มพูนความรู้ของตนมากกว่างานบริหารทั่วไป งานเอกสารที่ครูจะต้องช่วยก็น้อยกว่าเพราะเป็นหน่วยงานเอกชนไม่ขึ้นตรงกับหน่วยงานใด สามารถบริหารจัดการเบ็ดเสร็จในที่เดียว ไม่มีเอกสารมากมายเหมือนระบบราชการ อีกทั้งมีเจ้าหน้าที่ธุรการช่วยทำหน้าที่ด้านนี้ ครูจึงมีเวลาในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้านวิชาการได้โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการทั่วไป ดังเช่นที่หยาดฝน

การมีบุคลากรส่วนใหญ่เป็นคณิศรทางร่างกาย ยังนับเป็นข้อได้เปรียบของโรงเรียน เนื่องจากคณิศรจะได้เห็นแบบอย่างของครูพิการที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ สามารถเลี้ยงชีวิตได้ มีงานทำ มีครอบครัวเช่นเดียวกับคนไม่พิการ อีกทั้งคนพิการรู้สึกว่ใกล้ชิดกับครู มานะ หนูมาจากที่ราบสูงกล่าวว่า

ที่นี่มีแต่คนพิการ ครูที่สอนที่นี่ ทำให้ผมรู้สึกว่าการทำงานมันไม่แปลก เขาทำงานได้ มีรถขับ มีครอบครัวได้ มีความสุขดีเหมือนคนธรรมดา

ทุกๆ ไป ผมดีใจที่ได้มาที่นี่และเห็นตัวอย่าง ทำให้มีกำลังใจมากขึ้น ว่า
จะมีชีวิตให้เหมือนครูของผม แล้วเขาก็เข้าใจพวกเรา เพราะเขาก็พิการ
เหมือนกัน ผมว่า คนไม่พิการจะเข้าใจคนพิการมันยากนะ
(มานะ สัมภาษณ์)

การที่โรงเรียนมีบุคลากรที่เป็นคนพิการเกือบทั้งหมด เป็นลักษณะเด่นข้อหนึ่ง
ของโรงเรียน เพราะคนพิการสามารถเข้าใจปัญหาอุปสรรคและความยากลำบากที่
คนพิการด้วยกันต้องเผชิญได้อย่างลึกซึ้ง สามารถแบ่งเบาความทุกข์ บอกลำและแบ่งปัน
ประสบการณ์ในการแก้ไขความยากลำบากที่เกิดจากความพิการนั้นได้อย่างชัดเจน
ยิ่งไปกว่านั้น ผู้บริหารและคณาจารย์ที่เป็นคนพิการเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นศิษย์เก่าของ
โรงเรียน ซึ่งเคยผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของที่นี่มาแล้ว ยิ่งเข้าใจปัญหาและอุปสรรค
ต่างๆ ที่เกิดจากการบริหารจัดการ ทำให้สามารถแก้ไขข้อบกพร่องของการให้บริการได้
ดังนั้นคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของโรงเรียนจึงมีถึงสองบทบาท คือเป็นผู้ให้บริการเอง
และยังสามารถช่วยเป็นตัวแทนผู้บริโภคที่ช่วยสะท้อนความต้องการของคนพิการที่เข้า
ฝึกได้ในขณะเดียวกัน ทำให้การจัดการฝึกมีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการของ
ผู้เข้าฝึกมากขึ้น

นอกจากนี้ การที่ผู้ฝึกมีครูเป็นคนพิการยังทำให้เกิดการสนับสนุนทางจิตใจ
ได้อีกทางหนึ่ง เพราะคนพิการเกิดความรู้สึกมั่นใจมากขึ้น เมื่อเห็นตัวอย่างของครูที่
ประสบความสำเร็จ ก็รู้สึกว่าการเกิดความเข้มแข็งที่จะต่อสู้ชีวิตต่อไป ครูพิการเห็นว่า
มีข้อดีที่คนพิการสอนคนพิการ เพราะทำให้นักเรียนไม่สามารถตั้งข้อแม้ว่าไม่สามารถ
ทำสิ่งนี้ สิ่งนั้นได้ เนื่องจากร่างกายไม่สมบูรณ์ เพราะครูพิการก็เคยเป็นศิษย์เก่าที่ผ่าน
การฝึกอย่างเดียวกันและสามารถผ่านมาได้ ครูจะไม่กดดันให้เด็กทำในสิ่งที่เกินความ
สามารถ ในขณะเดียวกันก็ไม่ให้เด็กใช้ความพิการมาเป็นเครื่องต่อรองในการไม่ทำสิ่ง
ใดสิ่งหนึ่ง

เงื่อนไขด้านการบริหารจัดการและบุคลากรที่แตกต่างกันของทั้งสองศูนย์ฯ
ที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากจะส่งผลให้การจัดการทั่วไปของศูนย์ฯ ไม่เหมือนกันแล้ว
การบริหารการเรียนการสอนก็ยิ่งแตกต่างกัน ดังที่จะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

3. ด้านหลักสูตร

แม้ว่าศูนย์ฝึกอาชีพทั้งสองแห่งจะให้การอบรมคนพิการ แต่ก็มีข้อแตกต่างด้านการจัดหลักสูตรอยู่พอสมควร ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน มีระยะเวลาในการฝึกอบรมหนึ่งปี มีหลักสูตรฝึกอาชีพสี่สาขา คือ สาขาการตัดเย็บเสื้อผ้า สาขาศิลปหัตถกรรม สาขาคอมพิวเตอร์ และสาขาอิเล็กทรอนิกส์ สาขาที่เปิดสอนเหล่านี้ เป็นสาขาที่ได้รับการอนุมัติจากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ซึ่ง ศูนย์ฝึกอาชีพของรัฐทั้งแปดแห่งก็จะเปิดสอนในสาขาที่คล้ายคลึงกันเช่นนี้ทั้งแปดศูนย์ฯ แต่ในรายละเอียดของเนื้อหาสาระ อาจจะมีการแตกต่างกันได้ เช่นในสาขาศิลปหัตถกรรม แต่ละศูนย์ฯ อาจสอนโดยใช้วัสดุในท้องถิ่นมากำหนดเป็นหัวข้อที่จะสอน อาจารย์ผู้สอนในสาขาต่างๆ มีความเห็นว่าหลักสูตรนั้นควรจะต้องจัดตามความต้องการและความสะดวกของผู้จัด มากกว่าจะมุ่งเน้นที่ตัวผู้เรียนหรือความต้องการของตลาด เพราะมีข้อจำกัดด้านบุคลากรของศูนย์ฯ และด้วยข้อบังคับของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการที่ว่าหลักสูตรของศูนย์ฯ ของรัฐ จะต้องเป็นหลักสูตรเดียวกัน ทำให้ศูนย์ฯ หายาดฝนไม่สามารถเปิดสอนในสาขาอื่นนอกเหนือจากที่มีอยู่ แม้ว่าจะได้รับข้อมูลจากคนพิการว่าต้องการฝึกอาชีพในด้านอื่นๆ เช่น คหกรรม เป็นต้น

ทางศูนย์ฯ หายาดฝนมีหน่วยจัดหางานให้คนพิการเมื่อจบการฝึก แต่เนื่องจากหลักสูตรและคุณภาพของหลักสูตรและตัวคนพิการยังไม่ดีนัก อีกทั้งยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาด จึงทำให้คนพิการได้งานทำในอัตราที่ไม่สูงนัก จากการศึกษาพบว่าคนพิการที่จบไปแล้ว บางส่วนจะไปทำงานในโรงงานในสาขาที่ไม่ตรงกับที่ฝึกมา หรือออกไปประกอบอาชีพอิสระ เช่น ไปทำงานในโรงงานทำเครื่องประดับ หรือขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แต่ก็มีคนพิการบางคนก็ทำงานตรงกับที่ฝึกมาเช่น เป็นช่างวาดภาพในโรงงานทำของที่ระลึกจากไม้ หรือเปิดร้านวาดภาพบนไม้เพื่อทำเป็นของที่ระลึก หรือไปทำงานโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้า อย่างไรก็ตาม ทางศูนย์ฯ ไม่มีระบบติดตามประเมินผลคนพิการที่จบจากศูนย์ฯ ไปแล้ว ทำให้ไม่สามารถหาข้อมูลได้ว่าคนพิการจบไปแล้ว ไปประกอบอาชีพอะไร อยู่ที่ใดบ้าง ทราบเพียงว่ามีคนพิการอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้อยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่หรือจังหวัดใกล้เคียง เมื่อเรียนจบก็เดินทางกลับไปภูมิลำเนาเดิม อาจจะไปประกอบอาชีพหรือกลับไปอยู่กับครอบครัวเฉยๆ

โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ เปิดสอนในสาขาอิเล็กทรอนิกส์ สาขาคอมพิวเตอร์ และสาขาการจัดการธุรกิจภาคภาษาอังกฤษ ซึ่งหลักสูตรต่างๆ เหล่านี้ได้ผ่านการทำวิจัยให้ตรงกับความต้องการของตลาดแล้ว หลักสูตรของโรงเรียนทั้งสามหลักสูตรมีระยะเวลาเรียนสองปี ซึ่งมากกว่าศูนย์ฝึกอาชีพของรัฐ ทำให้คนพิการได้มีโอกาสเรียนวิชาที่หลากหลายในเชิงลึกกว่า เช่น มีการสอนวิชาพื้นฐานภาษาอังกฤษและวิชาชีพติดกับสังคม ให้กับนักเรียนในทุกสาขา เพื่อให้มีความรู้ในการใช้ชีวิตและมีทักษะที่จำเป็นด้านภาษา ซึ่งจะทำให้นักเรียนมีทักษะเสริมนอกเหนือจากทักษะทางวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม โรงเรียนมีนโยบายที่จะให้การฝึกอาชีพในสาขาวิชาที่โรงเรียนและคณาจารย์มีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะ โดยไม่ขยายสาขาวิชาออกไปในสาขาอื่น แม้ว่าคนพิการจะมีความต้องการในการฝึกอาชีพในสาขาอื่นๆ เช่น คหกรรม และศิลปหัตถกรรม ทั้งนี้ผู้บริหารเล็งเห็นว่า หากต้องการส่งเสริมให้คนพิการมีงานทำอย่างแน่นอน ควรให้เขาฝึกอาชีพที่ตลาดต้องการ ซึ่งเน้นทางด้านคอมพิวเตอร์และการเรียนวิชาชีพเพื่อทำงานในภาคธุรกิจ นักศึกษาจะมีงานทำเกือบทั้งหมดเมื่อจบหลักสูตร เนื่องจากมีระบบการจัดหางานที่เข้มแข็งรองรับ ทางโรงเรียนมีศูนย์จัดหางานที่ตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ศูนย์นี้ มีเครือข่ายในการส่งเสริมการจัดหางานให้คนพิการที่เรียนจบจากโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีระบบติดตามประเมินผลการทำงานของคนพิการโดยประสานงานกับนายจ้าง เพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงหลักสูตรอยู่เสมอ การปรับปรุงหลักสูตรของโรงเรียนมีความยืดหยุ่นกว่าศูนย์ฝึกอาชีพของรัฐ

เนื่องจากหลักสูตรของโรงเรียนไม่ได้ผูกโยงกับศูนย์ฝึกอาชีพอื่นๆ ดังเช่นศูนย์ฯ ของรัฐ หลักสูตรมีความเป็นอิสระ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม อีกทั้งงบประมาณก็ไม่ได้มีจำกัดเท่าศูนย์ฯ ของรัฐ จึงสามารถจัดหลักสูตรที่ทันสมัยและเน้นการประกอบอาชีพในสายธุรกิจที่มีต้นทุนค่อนข้างสูง เช่น หลักสูตรคอมพิวเตอร์และหลักสูตรการจัดการธุรกิจภาคภาษาอังกฤษ ซึ่งในการสอนภาคภาษาอังกฤษนั้น โรงเรียนมีเครือข่ายกับองค์การที่ทำงานด้านการกุศลหลายองค์การในต่างประเทศ องค์การเหล่านี้สามารถส่งอาสาสมัครจากหลายประเทศ เพื่อมาเป็นครูผู้สอนภาษาอังกฤษให้ในหลักสูตรของโรงเรียน โดยมีระยะเวลาตั้งแต่หกเดือนถึงสองปี

จากที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่าในภาพรวมศูนย์ฯ ทั้งสองมีหลักสูตรที่แตกต่างกัน แม้ว่าศูนย์ฯ หยาตผนจะมีหลักสูตรบางหลักสูตรที่คล้ายคลึงกับของ

โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ เช่น หลักสูตรคอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ แต่เนื้อหา ความเข้มข้นและระยะเวลานั้นสั้นกว่า ทำให้คนพิการยังมีทักษะที่ด้อยกว่า แต่แม้ว่า คนพิการที่จบจากศูนย์ฯ หยาดฝนจะมีคุณภาพไม่เท่ากับคนพิการที่จบมาจากโรงเรียน อาชีวพระมหาไถ่ หนึ่งปีที่คนเหล่านี้มาอยู่ที่ศูนย์ฯ หยาดฝนก็ทำให้เขาได้ก้าวออกมา จากโลกแคบๆ ที่เคยอยู่แต่เฉพาะในบ้าน มาเรียนรู้ทักษะทางสังคมและอาชีพตาม อัตรภาพที่ศูนย์ฯ สามารถจัดให้ ซึ่งคนพิการเห็นว่าเป็นประโยชน์มาก แม้ว่าจบไปแล้ว อาจจะไม่มีความรู้หลักประกันว่าจะได้งานทำ

4. ด้านคนพิการที่เข้ารับการฝึก

ดังที่กล่าวมาแล้วในส่วนต้นๆของบทความนี้ ว่าศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการ หยาดฝนมีนโยบายในการรับคนพิการเข้าฝึกอาชีพอย่างกว้างๆ กล่าวคือศูนย์ฯ จะรับคน พิการแทบทุกคนที่มาสมัคร แม้ว่าศูนย์ฯ จะเป็นศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการทางร่างกาย แต่ พบว่ามีคนพิการตาบอด หูหนวก และพิการทางสมอง หรือพิการซ้ำซ้อนปะปนอยู่บ้าง คนพิการที่มาฝึกอาชีพบางส่วนจึงยังมีความพร้อมน้อย หรือไม่มีเลย ในบางกรณีคน พิการยังต้องการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ ทำให้ต้องใช้เวลาในช่วงชั่วโมงเรียน เพื่อไปทำกายภาพบำบัด หรือฟื้นฟูร่างกาย จึงพบว่าคนพิการบางคนมาอยู่ในศูนย์ฯ แต่ ไม่สามารถฝึกอาชีพได้จริง เช่นในกรณีมีความพิการทางสติปัญญาร่วมอยู่ด้วย กล่าวอีก นัยหนึ่งก็คือ ศูนย์ฯ ต้องรับคนพิการจำนวนหนึ่ง มาอยู่กินนอนในศูนย์ฯ แม้ว่าจะไม่ สามารถฝึกอาชีพได้อย่างจริงจัง เพราะความรับผิดชอบว่าตนเป็นหน่วยงานของรัฐ ที่ต้อง บริการประชาชนโดยไม่เลือกหน้า อุทัย เจ้าหน้าที่ระดับบริหารของศูนย์ฯ กล่าวว่า

คนพิการซ้ำซ้อนบางคนเดินเข้ามาที่ศูนย์ฯ เราจะไม่รับเขาได้อย่างไร เราเป็น หน่วยงานของรัฐ เราต้องรับผิดชอบ ให้คนที่มีความพร้อมมากๆ เขาไป สมัครที่โรงเรียนดีๆ เช่นที่มหาไถ่ก็ได้ แต่เราต้องรับคนที่ไม่มีที่จะไป เอกชน เขาเลือกได้ จะเอาแต่เด็กที่เก่งๆ ก็ได้ แต่เราก็ดึงใจทำดีที่สุดตามอัตรภาพ ของเรานั้นแหละ ที่เห็นสองสามคนนั้น ก่อนมาเขาก็แยกว่านี่ มาอยู่ที่นี่เขา ก็ช่วยทำอะไรเล็กๆ น้อยๆ อย่างน้อยก็ได้ฝึก ดีกว่าอยู่บ้านเฉยๆ (อุทัย สัมภาษณ์)

โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ เน้นการให้โอกาสคนพิการยากจนแต่ในขณะเดียวกัน ก็ให้ความสำคัญกับความสามารถในการฝึกอาชีพจนจบหลักสูตร ดังนั้นคนพิการที่ได้เข้ามาเรียนกับโรงเรียนจะต้องมีสภาพทางร่างกายและสติปัญญาพร้อม โรงเรียนจะรับนักเรียนที่มีสภาพความพิการคงที่แล้ว ไม่ต้องการการฟื้นฟูต่อเนื่อง เพื่อจะได้สามารถทุ่มเทให้เวลากับการฝึกอาชีพได้เต็มที่ และมีผลสัมฤทธิ์ทางการฝึกมากกว่าศูนย์ฯ ของรัฐ ดังเช่นที่ผู้บริหารอธิบายว่า

โรงเรียนเน้นรับคนพิการที่ด้อยโอกาสและยากจนจริงๆ แต่เราก็ต้องมั่นใจได้ว่าเด็กที่เข้ามาเรียนจะมีความสามารถในการเรียนกับเราจนจบหลักสูตร ถ้าไม่มีเหตุผลวิสัยจริงๆ เนื่องจากค่าใช้จ่ายต่อหัวต่อการฝึกนั้นค่อนข้างสูง อีกอย่างหนึ่ง โรงเรียนก็ไม่ต้องการให้คนพิการคนอื่นๆ เสียโอกาส ถ้าเรารับคนที่ไม่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามา แล้วเรียนไม่สำเร็จในปีนั้น เท่ากับว่าเราได้ตัดโอกาสคนพิการอีกหนึ่งคน ที่อาจจะได้เข้ามาเรียนกับเราและจบหลักสูตร ดังนั้นการสอบเข้าของเราค่อนข้างเข้มข้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะรับเฉพาะเด็กเก่งเท่านั้น เด็กที่มีพื้นฐานไม่ดี อาจจะสอบได้คะแนนไม่สูง แต่ต้องการโอกาส และมีความเฉลียวฉลาด มีแวว ก็สามารถได้รับเลือกมาเรียนได้เช่นกัน
(สุเทพ สัมภาษณ์)

ตัวอย่างที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นว่า ปรัชญาของการรับคนพิการเข้ามาฝึกอาชีพของทั้งสองแห่งนั้นค่อนข้างแตกต่างกัน แต่ไม่อาจกล่าวได้ว่าใครผิด ใครถูก เพราะมุมมองและความจำเป็น รวมทั้งเงื่อนไขในการบริหารจัดการแตกต่างกัน การรับคนพิการโดยมีมาตรฐานที่แตกต่างกันนี้เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง นอกเหนือจากเรื่องหลักสูตรการฝึกอาชีพที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างทางด้านคุณภาพของคนพิการที่จบออกไปจากศูนย์ฝึกอาชีพพระหว่างภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างมาก

5. ปัจจัยอื่น

ความแตกต่างของเงื่อนไขต่างๆ ในการบริหารจัดการศูนย์ฝึกอาชีพทั้งสองใน

ด้านอื่นๆ เช่น สถานที่ตั้ง ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้ทั้งสองศูนย์ฯ มีลักษณะเฉพาะของตน ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน ตั้งอยู่ที่อำเภอแม่แตง ที่ดินของศูนย์ฯ นั้น กรมประชาสงเคราะห์ได้รับบริจาคมาจากกรมป่าไม้ ในปี พ.ศ. 2530 โดยผ่านทาง นายอบ วสุรัตน์ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงอุตสาหกรรมในสมัยนั้น และเป็นประธานมูลนิธิหายาดฝน สถานที่ตั้งของศูนย์ฯ นั้นเรียกได้ว่ายังอยู่ในเขตชนบท แม้ว่าจะไม่ไกลจากตลาด ที่เรียกว่าบ้านแม่มาลัยมากนัก แต่ก็ยังค่อนข้างห่างไกลจากชุมชนที่คนทั่วไปอยู่อาศัยกัน ศูนย์ฯ ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างโรงพยาบาลแม่แตง กับที่พักคนชราวัยทอง แต่สถานที่ทั้งสามแห่งก็มีอาณาบริเวณของตนเองที่กว้างขวาง การเดินทางไปมา โดยเฉพาะโดยคนพิการนั้นยังเรียกว่ายากลำบากพอสมควร ทางเข้าศูนย์ฯ นั้นเป็นทางขึ้นเนิน การจะขึ้นรถเข็นคนพิการนั้นก็ทำได้ยาก คนพิการที่นั่งรถเข็นต้องอาศัยรถสองแถวที่แล่นผ่านในการขึ้นหรือลงจากศูนย์ฯ เพื่อไปในตลาดหรือไปในตัวเมืองเชียงใหม่ ส่วนคนพิการที่ใช้ไม้ค้ำยันแม้ว่าจะสามารถเดินขึ้นลงเนินได้ด้วยตนเอง แต่ระยะทางเกือบหนึ่งกิโลเมตรจากศูนย์ฯ ถึงถนนใหญ่นั้นก็ค่อนข้างไกลเกินไป และใช้เวลานาน

เป็นที่น่าสังเกตว่าคนพิการแทบจะถูกตัดออกจากโลกภายนอก เพราะศูนย์ฯ เป็นศูนย์ฯ แบบอยู่ประจำ เมื่อเข้ามาแล้ว ไม่ค่อยมีโอกาसออกไปที่อื่นมากนัก ส่วนมากพวกเขาจะไม่ได้ออกไปนอกศูนย์ฯ ในช่วงระหว่างสัปดาห์ ถ้าพอจะมีโอกาสมาก็จะเข้าไปในตัวเมืองเชียงใหม่ในช่วงเสาร์-อาทิตย์ เนื่องจากระหว่างสัปดาห์มีเวลาจำกัดเฉพาะช่วงเลิกเรียนจนถึงเวลาอาหารเย็นไม่เกินสองชั่วโมงเท่านั้น สภาพภายในศูนย์ฯ นั้น ร่มรื่นไปด้วยป่าไม้ แต่ก็ เป็นบรรยากาศแบบชนบทที่ค่อนข้างเงียบเหงา มีอาคารชั้นเดียว เชื่อมกันเป็นกลุ่ม มีทางลาดต่อระหว่างตึกที่สะดวกสบายสำหรับคนพิการทางร่างกาย ทุกๆ วัน คนพิการใช้เวลาส่วนใหญ่ด้วยกัน โดยมีเจ้าหน้าที่คอยดูแล แต่มีโอกาสมาก็จะพบผู้คนจากภายนอกก็ต่อเมื่อมีคณะมาเยี่ยมเพื่อบริจาคสิ่งของ หรือมาดูงาน การมาอยู่ที่ศูนย์ฯ จึงเป็นเหมือนการถูกแยกออกมาอยู่ในโลกใบเล็กๆ อีกใบหนึ่ง การพักผ่อนหย่อนใจก็เป็นการนั่งเล่น เล่นกีฬา หรือดูโทรทัศน์ภายในศูนย์ฯ แม้ว่าโลกภายในศูนย์ฯ จะสงบสุขแต่ก็ไม่มีการผลิตผลกลมกลืนกับสังคมรอบข้างมากเท่าที่ควร คนในชุมชนเอง บางส่วนก็ทราบว่ามีศูนย์ฯ ฝึกอาชีพคนพิการอยู่ แต่ก็ไม่เคยชินกับภาพคนพิการทางร่างกายออกมาใช้ชีวิตปะปนกับคนในชุมชน ในขณะที่ชาวบ้านบางส่วนก็ไม่ทราบและ

ไม่เคยเห็นคนพิการออกมานอกศูนย์ฯ ด้วยซ้ำ

โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ตั้งอยู่บนถนนสุขุมวิท เรียกได้ว่าไม่ไกลจากชุมชนเมือง ลักษณะสถาปัตยกรรมของโรงเรียนเป็นแบบทันสมัย มีตึกสูงหลายชั้นที่นักเรียนสามารถขึ้นลงได้โดยใช้ลิฟท์ โรงเรียนมีบริเวณที่ติดกับศูนย์ฯ คณะพระมหาไถ่ ซึ่งเป็นสถานที่ทำกิจกรรมของศาสนาคริสต์ มีโบสถ์ และโรงแรมรวมทั้งศูนย์ฝึกอบรมที่เปิดให้บริการแก่บุคคลทั่วไป นอกจากนี้ยังมีสระว่ายน้ำซึ่งคนพิการสามารถใช้ได้สะดวก ทางด้านหลังของโรงเรียนไม่ไกลนัก มีร้านค้าและห้างสรรพสินค้าที่คนพิการสามารถเดินทางไปได้ด้วยตนเองโดยใช้เวลาไม่มาก ไม่ว่าจะเป็นโดยรถจักรยานยนต์รับจ้างหรือด้วยรถเข็น ชีวิตของนักเรียนที่นี่จึงแตกต่างจากที่หยาดฝนเพราะเป็นชีวิตของคนในเมืองใหญ่ คนพิการไปไหนมาไหนได้ และมีโอกาสที่จะได้ออกไปใช้ชีวิตร่วมกับคนส่วนภายนอกศูนย์ฯ หรือมีปฏิสัมพันธ์กับคนไม่พิการอื่นที่ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ มากนัก

ข้อได้เปรียบของโรงเรียน คือการที่อยู่ในเมืองพัทยา ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้เอื้อต่อการเดินทางโดยทั่วๆ ไป รวมทั้งการเดินทางของคนพิการมากพอสมควร บริเวณที่ตั้งของโรงเรียนเป็นชุมชนเมืองที่ทันสมัย แต่ก็ไม่ใหญ่เกินไปจนไม่มีความปลอดภัย ภาพคนพิการเข็นรถเข็นไปไหนมาไหนในเมืองพัทยา โดยเฉพาะที่ชุมชนบริเวณใกล้ศูนย์ฯ ไม่ว่าจะโดยลำพังหรือเป็นกลุ่มจึงเป็นภาพที่เห็นได้ทั่วไป คนทั่วไปก็รับรู้สึกแปลกที่เห็นคนพิการ ร้านค้าแถบนั้นยังทำทางลาดเพื่อไว้ต้อนรับลูกค้าจากศูนย์ฝึกอาชีพด้วย นักเรียนของโรงเรียนใช้เวลาว่างในการทำ กิจกรรมในโรงเรียน ในขณะที่เดียวกันก็ได้ออกไปเที่ยวห้างสรรพสินค้า ได้ใช้ชีวิตเหมือนๆ กับคนไม่พิการปะปนกันไปกับคนในชุมชน สภาพชีวิตของนักเรียนที่นี่จึงเป็นสภาพชีวิตของคนเมือง ที่มีการผสมกลมกลืนกับชุมชนและคนไม่พิการมากกว่าที่ศูนย์ฯ หยาดฝน

สภาพที่ตั้งมีผลต่อการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมของคนพิการศูนย์ฯ หยาดฝน มีข้อเสียเปรียบที่สถานที่ตั้งอยู่ห่างไกลและแยกโดดเดี่ยวจากชุมชน ทางศูนย์ฯ ได้พยายามจัดกิจกรรมโดยพาคนพิการออกไปทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนอยู่เสมอ หรือมีการเปิดศูนย์ฯ ให้คนทั่วไปเข้ามาเยี่ยมและบริจาคสิ่งของ แต่จากการสังเกตพบว่า การจัดกิจกรรมเหล่านี้เป็นการจัดโดยตั้งใจ จึงไม่สามารถก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนและการยอมรับความมีอยู่ของคนพิการในชุมชนโดยธรรมชาติได้มากนัก คนพิการของศูนย์ฯ จึงอยู่ในชุมชน แต่ก็มิได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมากเท่าที่ควรจะเป็น ในทางตรงกันข้าม

โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ ได้เปรียบในด้านที่ตั้ง การที่คนพิการออกไปในที่ต่างๆ ได้สะดวก ช่วยให้คนพิการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนได้มากกว่า คนในชุมชนจะมีความคุ้นเคยกับความพิการและคนพิการมากขึ้น อีกทั้งคนพิการสามารถฝึกใช้ชีวิตในเมืองได้โดยลำพัง เพียงแค่ก้าวออกจากประตูศูนย์ฯ ก็ทำให้พวกเขาได้เรียนรู้ทักษะทางสังคมและพบปะกับคนอื่นๆ ได้โดยไม่ยากนัก สถานที่ตั้งของโรงเรียนจึงเป็นปัจจัยเสริมในการสนับสนุนการผสมกลมกลืนของคนพิการเข้าสู่สังคม และการที่สังคมจะรับรู้และตระหนักว่ามีคนพิการอยู่ร่วมด้วย

บทเรียนที่ได้รับ

บทความนี้ได้มุ่งเน้นกล่าวถึงคนพิการที่มาฝึกอาชีพ แต่วิเคราะห์การบริหารจัดการของศูนย์ฝึกอาชีพ แม้ว่าทั้งสองศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการ จะมีความแตกต่างกันในการบริหารจัดการและปัจจัยอื่นอีกหลายๆแง่มุม เช่น วัตถุประสงค์ การสนับสนุนทางการเงิน บุคลากรขององค์การ คนพิการที่เข้ารับการฝึก หลักสูตร หรือสถานที่ตั้ง อาจดูเหมือนว่าศูนย์ฝึกอาชีพของรัฐมีข้อจำกัดมากกว่าศูนย์ฯ ของเอกชน และให้การฝึกอาชีพได้ไม่โดดเด่นเท่ากับศูนย์ฯ ของเอกชน แต่จากผลการวิจัยพบว่าศูนย์ฝึกอาชีพทั้งสองแห่งคือศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน และโรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่ มีส่วนอย่างยิ่งในการเสริมอำนาจคนพิการ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของพวกเขาให้ดียิ่งขึ้น การศึกษาพบว่า คนพิการมีการเสริมอำนาจ (empowerment) และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหลังจากการฝึกอาชีพ ส่วนทักษะทางอาชีพและสังคมก็มีเพิ่มมากกว่าเดิมรวมทั้งในหลายกรณี มีงานทำและสามารถดูแลตนเองและครอบครัวได้³

บทความนี้ ต้องการนำเสนอข้อมูลเชิงลึกในการบริหารจัดการศูนย์ฝึกอาชีพของรัฐและเอกชน เพื่อไม่ให้เกิดข้อสรุปอย่างผิวเผินว่าศูนย์ของรัฐ ด้อยกว่าของเอกชนหรือศูนย์ฯ ของเอกชนมีประสิทธิภาพมากกว่า เพราะเมื่อเราได้เข้าใจบริบทในการบริหารจัดการของทั้งศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการหายาดฝนและโรงเรียนอาชีวศึกษาพระมหาไถ่แล้ว การกล่าวเช่นนี้คงเป็นการสรุปที่ไม่ยุติธรรมและไม่ควรทำเป็น

³ รายละเอียดอยู่ในบทความเรื่อง “การเสริมอำนาจคนพิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต: การวิจัยเชิงคุณภาพ กรณีศึกษาของศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการสองแห่ง” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กำลังอยู่ในระหว่างการตีพิมพ์

อย่างยิ่ง อย่างไรก็ดี การศึกษาการดำเนินงานของศูนย์ฝึกอาชีพทั้งของรัฐและเอกชน ทำให้เห็นจุดแข็งและจุดอ่อนของการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในหน่วยงานของรัฐ ผลจากการศึกษานี้ นำมาซึ่งข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อปรับปรุงการบริหารจัดการหน่วยงานภาครัฐ ดังที่จะกล่าวถึงในส่วนสุดท้ายของบทความนี้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการของรัฐ จากการวิจัย มีดังต่อไปนี้

1. ศูนย์ฝึกอาชีพของรัฐ ควรมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่าจะทำหน้าที่อะไร ในปัจจุบันศูนย์ฯ มีบทบาทเป็นศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์เตรียมความพร้อม และยังเป็นกึ่งศูนย์สงเคราะห์ ด้วยนั้น ทำให้ศูนย์ฯ ไม่สามารถหาทิศทางได้ถูกต้อง การพยายามทำหน้าที่ทุกอย่างทำให้ศูนย์ฯ ไม่สามารถทำทุกอย่างให้ดีได้ ปัจจุบัน ศูนย์ฯ ไม่สามารถเลือกรับคนพิการเฉพาะที่มีความสามารถในการเรียนรู้ เพื่อมาเข้าหลักสูตรและเรียนอย่างเข้มข้นได้ ส่งผลให้ศูนย์ฯ ไม่สามารถสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพ และมีทักษะที่ดีในระยะเวลาหนึ่งปีได้ บทบาทของความเป็นศูนย์ฝึกอาชีพจึงเลือนไป จนบางครั้ง ถ้าประเมินการทำงานในฐานะของศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ฯ อาจดูไม่ประสบความสำเร็จ แต่ถ้าศูนย์ฯ ต้องการเป็นศูนย์เตรียมความพร้อมหรือศูนย์สงเคราะห์ ก็ไม่จำเป็นต้องมุ่งเน้นเรื่องศักยภาพในการฝึกอาชีพแต่เน้นเรื่องฟื้นฟูสมรรถภาพทางกายและทักษะทางสังคมก็พอ แต่อาจต้องเปลี่ยนชื่อจากศูนย์ฝึกอาชีพเป็นศูนย์เตรียมความพร้อมหรือศูนย์สงเคราะห์

2. สืบเนื่องจากข้อแรก ถ้ากำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ชัดเจน ก็จะสามารถเลือกรับคนพิการได้ตรงตามเป้าหมาย และสามารถประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. ระบบการวางแผนของศูนย์ฝึกอาชีพของรัฐจากส่วนกลาง ควรจะต้องปรับปรุงให้มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของคนพิการในท้องถิ่นๆ ในปัจจุบันการวางแผนในด้านต่างๆ เช่นการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตรดูเหมือนว่าจะกำหนดโดยความสะดวก หรือความเหมาะสมจากพื้นฐานของหน่วยงานที่ทำงาน

ด้านนี้ มากกว่าจะเป็นความต้องการของตลาด หรือความต้องการของการคนพิการเอง

4. ประกาศนียบัตรที่มอบให้หลังจากการฝึกอาชีพ ควรจะสะท้อนคุณภาพของผู้ฝึก มิใช่เป็นใบรับรองการผ่านการฝึกในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น จากสภาพที่เกิดขึ้นจริง คนพิการบางคนก็ไม่มีคุณสมบัติพอที่จะได้รับประกาศนียบัตร และยังไม่มีความสามารถพอที่จะเข้าทำงานแข่งขันในตลาดแรงงานได้

5. รัฐควรส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐานของคนพิการทั่วประเทศควบคู่ไปด้วย เพราะมีหลายกรณีที่คนพิการจบหลักสูตรมีทักษะพร้อมทางอาชีพ แต่วุฒิการศึกษาต่ำกว่าที่สถานประกอบการจะรับเข้าทำงานได้ จึงต้องกลายเป็นแรงงานราคาถูก เพราะไม่มีวุฒิพอที่จะได้รับการบรรจุในตำแหน่งที่มีเงินเดือนมาตรฐาน

6. และเพื่อเป็นการรองรับการฝึกอาชีพให้เป็นกระบวนการที่สมบูรณ์แบบการทำงานให้คนพิการหลังจากจบหลักสูตรก็เป็นสิ่งที่รัฐต้องประสานงานและสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ในหลายกรณี คนพิการที่จบไปแล้ว กลับไปอยู่บ้านอย่างเดิมโดยไม่ได้ใช้วิชาที่ฝึกมา หรือไปสมัครเรียนฝึกอาชีพที่ศูนย์ของรัฐแห่งอื่นอีก ซึ่งเป็นการซ้ำซ้อน และตัดโอกาสของคนพิการคนอื่น ๆ

7. ควรมีการพัฒนาบุคลากรที่ทำงานด้านนี้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะครูฝึกอาชีพ เพื่อให้สามารถก้าวทันองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป

8. ควรส่งเสริมให้บุคลากรที่ทำงานด้านคนพิการ มีความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีต่องานบริการคนพิการว่าไม่ใช่เป็นงานการกุศล แต่เป็นงานรัฐสวัสดิการและคนพิการก็ไม่ได้มารับบริจาคหากแต่เป็นผู้รับบริการที่มีสิทธิอย่างชอบธรรมในฐานะพลเมืองของประเทศ บุคลากรควรตระหนักเป็นอย่างยิ่งในเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิของคนพิการ รวมทั้งให้คนพิการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของบริการที่ได้รับด้วย

9. จากผลการวิจัย ยังชี้ให้เราได้ทราบว่างานบริการคนพิการที่ทำโดยคนพิการด้วยกันเองประสบความสำเร็จอย่างดี และการที่คนพิการมีงานทำ สามารถเสริมอำนาจได้มาก หน่วยงานของรัฐน่าจะว่าจ้างคนพิการที่มีคุณสมบัติเหมาะสมมาทำงานในองค์กรของรัฐให้มากขึ้น โดยเฉพาะในงานที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ เพื่อให้คนพิการเหล่านี้เป็นตัวแทนในการสื่อสารความต้องการของคนพิการและยังเป็นปากเสียงให้คนพิการด้วย อีกทั้งยังเป็นตัวแบบให้คนพิการอื่นๆ เกิดแรงจูงใจที่จะพัฒนาด้านให้ประสบความสำเร็จต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- มูลนิธิพัฒนาคนพิการไทย. ความก้าวหน้าในการดำเนินงานด้านคนพิการเรื่องอาชีพและการจ้างงาน วันที่ 8 มกราคม 2550. <http://www.tddf.or.th/library/%CD%D2%AA%D5%BE%A4%B9%BE%D4%A1%D2%C3.doc>.
- โรงเรียนอาชีวพระมหาไถ่. ประวัติโรงเรียน. วันที่ 8 มกราคม 2550. <http://www.rsmall.net/pc/rvsd.htm#intro>.
- ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการหายาดฝน. 2547. แผนปฏิบัติงาน ปีงบประมาณ 2547. เอกสารอัดสำเนา.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการ. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2546. รอบรู้เรื่องคนพิการ.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการ. (ม.ป.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ *วฟ.2534*.
- สำนักงานคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ. กรมประชาสงเคราะห์. กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2546. แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549.
- International Labor Organization. n.d. *Employment and People with Disabilities: Perspectives from Asia and the Pacific*. http://www.ilo.org/public/english/region/asro/bangkok/download/yr_2004/disability/ibm_present.pdf. (accessed November 16,2006)
- Pattaya Orphanage Trust. *Factsheet Redemptorist School for the Disabled*.<http://www.pattayaorphanage.org.uk/factsheets/Vocational-SchoolFactsheet.cfm>. (accessed November4,2006)